

Theorieën van de cognitieve denkstijlen, sensorische gevoeligheid en contextblindheid

Jannie Timmer, gespecialiseerde ambulante begeleider, Opleider & Trainer ontwikkelde onderstaand schema. De verdere tekst is van Mar Wanrooij, auteur.

In dit nieuw ontwikkelde schema geeft Timmer de al bekende triade te zien, CC, EF en TOM, (Centrale Coherentie, Executief Functioneren en Theory Of Mind), plus de contextblindheid (CB) van Peter Vermeulen. Daarnaast is (nieuw) de zogenaamde Sensorisch Perceptuele Theorie (SPT) opgenomen. Deze geeft een wenselijke aanvulling op de al bestaande theorie. Juist de zintuiglijke waarnemingen en de verwerking daarvan is zo belangrijk in het leven van een auti. De meesten kennen afwijkende zintuigen naast de bij allen andere verwerking.

Dat alles staat in een zelfde opstelling van eerst de uitingsvormen en daarachter waarvoor dat belangrijk is. Een duidelijke samenvatting in schemavorm is daardoor ontstaan.

Theory Of Mind (TOM)

Uitingsvormen kunnen zijn:

- 1 Onvoldoende psychische toestanden van anderen waar kunnen nemen of er te weinig conclusies uit kunnen trekken (mind blindness)
- 2 Een tekort aan inlevingsvermogen, zich niet kunnen verplaatsen in de situatie, gemoedstoestand of gedachten van anderen.
- 3 Een tekort aan of ontbreken van verbeelding.
- 4 Te weinig creatief zijn of onvoldoende activiteiten kunnen bedenken.
- 5 Te weinig fantasie of verbeeldend vermogen hebben om tot iets nieuws te komen

Belangrijk voor:

- a Relaties (ruzies goedmaken)
- b Communicatie (tussen de regels door lezen)
- c Rekening houden met de ander op de juiste wijze, in de context, in proportie en intensiteit.
- d Gelijkwaardigheid, mee willen doen, competent willen zijn, geaccepteerd worden door anderen.
- e Opdrachten invullen (zelf bedenken en uitvoeren)

Centrale Coherentie (CC)

Uitingsvormen kunnen zijn:

- 1 Informatie verwerken tot een groter geheel, tot een samenhang.
- 2 Zich verliezen in details.
- 3 Betekenisvolle informatie niet kunnen onderscheiden van bijzaken.
- 4 Gezien worden als: rigide, eigenzinnig, asociaal, eigenwijs, star of arrogant.

Belangrijk voor:

- a Organiseren en plannen van activiteiten.
- b Soepel inspelen op veranderingen.
- c Aanpassen in relaties en contacten.
- d Samenwerken, overleggen, werk en vrijetijdsbesteding.
- e Overzicht te houden.
- f Controle, grip hebben op processen.

Context Blindheid (CB)

Uitingsvormen kunnen zijn:

- 1 Beperking in de voorspelbaarheid (detail) geeft beperkte betekenisverlening.
- 2 Beperkte waarneming van gelaatsuitdrukking en betekenisverlening (bijvoorbeeld emoties lezen, glimlach, vriendelijk oprecht, gemaakt, formeel, zakelijk, misleidend, cynisch).
- 3 Niet context duidelijk gerelateerde grapjes, cynisme, sarcasme, gebrek aan TOM.
- 4 Context en sociaal (wenselijk) gedrag. Basisregels gaan niet altijd op.
- 5 Beperking in de context en het sociaal probleemoplossend vermogen. (beperking in EF en TOM en specifieke context kennis).

Belangrijk voor:

- a Aandacht hebben voor relevante zaken, de hoofdzaken zien, overzicht en verbanden.
- b Begrijpen van taal en communicatie.
- c Generalisatie van kennis en vaardigheden.
- d Sociale cognities en TOM
- e Flexibel kunnen inhaken en meegaan in wijzigingen en veranderingen.
- f Generaliseren van eerdere ervaringen
- g Voorspelbaarheid en betrouwbaarheid van de omgeving. Bij een beperking kost het voorspellen veel energie.

Executief Functioneren (EF)

Uitingsvormen kunnen zijn:

- 1 Moeite met plannen en organiseren.
- 2 De voortgang naar een doel niet kunnen controleren of overzien.
- 3 Flexibele benadering of houding kunnen aanhouden bij het oplossen van problemen.
- 4 Beperking om hetgeen begrepen wordt om te zetten naar uitvoeren.
- 5 De uitvoering is het zwaartepunt voor de meesten.
- 6 Eigen maken van nieuwe gedragingen tot spontaan handelen. Starheid en rigiditeit.

Belangrijk voor:

- a Het plannen van activiteiten.
- b Het overzien en doorzien van gevolgen en consequenties van handelen ten aanzien van activiteiten.
- c Mee bewegen in veranderingen.
- d Om de link te leggen tussen begrijpen en doen.
- e Hulp kunnen vragen.
- f Creatief en inventief zijn, nieuwe vaardigheden toepassen of leren.
- g Soepel en flexibel zijn in spontane (onverwachte) onvoorbereide situaties.

Sensorische Perceptuele theorie (SPT)

Uitingsvormen kunnen zijn:

- 1 Bizarre reactie (sterk overdreven) op geluid, aanraken, zien, proeven en ruiken.
- 2 Sensorische beperkingen in één of meer zintuigen.
- 3 Onvermogen om informatie te filteren.
- 4 Gefragmenteerde perceptie (detailgericht).
- 5 Hyper- of Hypo-sensitiviteit.
- 6 Controleproblemen, dwanghandelingen, obsessies, angst.
- 7 Emotionele en sensorische hypersensitiviteit.
- 8 Aandacht, perceptie, systeemintegratie problemen.

Belangrijk voor:

- a Abnormale percepties kunnen leiden tot hoge niveaus van (psychologische) angst of obsessieve- of compulsieve trekken.
- b Samen leven en samenwerken (verdraagzaamheid).
- c Pijn ervaren die moeilijk uit te leggen is.
- d Het kunnen antwoorden met intentie tot de wereld of zichzelf.
- e Tolerantie ten opzichte van het verdragen van de wereld of zichzelf.
- f Verbindingsproblemen, gaat over doorgronden van de wereld en zichzelf.

Het, (SPT), betreft een samenvatting over de afwijkende zintuiglijke werking en geen eigenlijke theorie. Hierbij plaats ik de volgende bemerkingen:

1 Het betreft voor zover mij bekend slechts één of slechts enkele gebieden waar de zenuwen een dergelijke reactie te zien geven die verstandelijk niet te onderdrukken is.

2 Beperkingen zijn te splitsen in echt verminderd gevoel of rationeel te onderdrukken gevoel.

3 Komt voort uit 4, de gefragmenteerde perceptie.

4 -

5 Hyper kan in seconden omslaan in hypo en omgekeerd.

6 Dit zal waarschijnlijk alleen voorkomen door het niet kennen van de oorzaak. Er is wel iets aan te doen; duidelijkheid doet heel veel.

7 De eerste, emotie, zal bij het ouder worden toenemen en het tweede de sensorische hypersensitiviteit, afnemen.

8 Betreft eigenlijk de gevolgen van de andere perceptie en ratio.

a Ten eerste is begrip opbrengen voor dit gevoel belangrijk. Ten tweede het bijbrengen van kennis over de werkelijkheid vergroot het acceptatievermogen.

d – e en f. Oogcontact op juiste wijze aanleren, kennis van de eigen zintuigen bijbrengen met daaraan volgend een stuk psycho-educatie kan hierin veel betekenen.

De eigenlijke oorzaak van autisme lijkt aan minstens zestien afwijkingen in de genen te kunnen liggen. Deze zorgen kennelijk in wisselende combinaties voor de 'soorten' in autisme.

Als gevolg is onder meer een andere werking van de hersenen vast te stellen.

Een sensorisch perceptuele theorie sluit aan bij de bekendmakingen van wetenschappelijk onderzoek met de fMRI scanningmethode.

Functionele Magnetic Resonance Imaging (fMRI) is een speciaal soort van MRI scan.

Het meet de wijzigingen in de bloedstroom die betrekking heeft op de neurale activiteit in de te beschouwen hersengedeelten. In 3D wordt dat op een scherm getoond. Het geeft sinds 1990 een kans om de werking van de hersenen nader te bepalen.

Separaat wordt op dezelfde manier onderzoek verricht naar inactiviteit van hersengedeelten. Niet reageren, vertelt ook wel iets, zoals je weet.

De fMRI methode is weinig belastend voor de mens en relatief gemakkelijk beschikbaar; er komt geen straling bij vrij. Hoewel verscheidene wetenschappelijke onderzoeken met deze methode nog lopen zijn er toch enkele conclusies mogelijk.

Er werd vastgesteld dat bij gezonde mensen met autisme de ontvangst met de zintuigen in orde is. Het sturen van de perceptie lijkt echter niet goed te werken tussen de verschillende bewustzijnslagen. Er wordt niet gefocust op dat wat er in de ontvangst belangrijk is. Tevens is vastgesteld dat sommige hersenfuncties bij mensen met autisme door afwijkende hersenpartities worden uitgevoerd, zoals letters die als vorm worden opgeslagen daar waar normaal afbeeldingen een plaats vinden, bijvoorbeeld.

Normaliter wordt er een levendige verbinding van stuurimpulsen tussen de verschillende hersenonderdelen onderhouden die sturing geven aan onder meer de perceptie en de interne gegevensoverdracht. (Direct en indirect; top down en bottom up.)

Het gevolg is dat alle indrukken van buitenaf en van binnenuit tegelijk binnenkomen in de hersenen. Het verstand dient daaruit gevolgtrekkingen te maken bij het verwerken van de massa aan indrukken. Dit wordt wel gefragmenteerd waarnemen genoemd. Hierbij kan het logischerwijze wel eens mislopen of in ieder geval een andere uitkomst geven. De kennis in het verstand is levenslang gevoed met deze overvloedige waarnemingen en de conclusies daaruit. Bij het vergelijken met eerdere waarnemingen, het associëren, wordt de foutenkans alleen maar groter.

Uit eigen ervaring kan ik stellen dat inderdaad alles via de zintuigen ongenueanceerd gelijktijdig binnenkomt. Wel kan ik enigszins bepalen waaraan aandacht gegeven dient te worden terwijl alles onbewust toch binnenkomt. Bij sterkere impulsen wordt ik onbewust van het onderwerp afgeleid naar die impuls.

Voor een goed begrip: een sterkere impuls is wel eens een nauwelijks merkbare afwijking van het normale. Fluisteren in plaats van gewoon spreken bijvoorbeeld, of een andere kleur licht of de wind draait of de luchtvochtigheid wordt hoger of er komt hoofdpijn aan dus moet ik iets anders gaan doen. Veel voorkomend is de haast intuïtieve wijze waarop keuze wordt gemaakt uit voedsel- of drankaanbod om het lichamelijke welzijn te bevorderen. (Is evenwicht bepalen.)

Is het signaal minder sterk dan andere signalen dan wordt bijvoorbeeld, de trek in eten en drinken niet gevoeld.

Dit fenomeen geeft ook de verklaring voor het niet luisteren of zien, dromerig lijken bij kinderen en volwassenen met autisme. Bewezen is dat ze niet zitten te dromen; de hersenen werken op volle kracht. De sterkere impuls krijgt gewoon voorrang. Het niet willen is inderdaad niet kunnen.

Doordat onwillekeurig verklaringen worden gezocht voor alles wat in de hersenen binnenkomt zijn veel mensen met autisme goed geworden in het onthouden van veel fragmentjes.

Aan de andere kant kun je maar één ding tegelijk doen en blijven velen op bepaalde ontwikkelingsgebieden – soms tientallen jaren - achter. De mogelijkheid bestaat dat deze achterstand, helaas, nooit wordt ingelopen.

15-3-2011

De tekening op de volgende pagina's eventueel groter afdrucken – A3 formaat.

